AESTHETICS IN ECOLOGICAL EDUCATION

Cojocari-Luchian Snejana

Assoc. Prof., PhD, State Pedagogical University „Ion Creangă", Chișinău

Abstract: The author capitalizes on aesthetics as an existential dimension of man in general and ecological education in particular. It brings arguments in the valorization of aesthetic dimensions in ecological education from a philosophical, eco-aesthetic and pedagogical perspective.

Keywords: aesthetic, ecological education, nature, harmony, ecological consciousness

Argumentul estetico-filosofic. Atributul *estetic* al educației în general și al celei ecologice în special este menționat începând cu cele mai vechi concepte filosofice și educaționale până la cele de azi. Conceptul definitoriu care explicitează cele două domenii este *cunoaşterea de sine*.

Heraclit era convins, scrie Cassirer, că este imposibil să pătrunzi în secretul naturii fără să fi studiat secretul omului, deci gândirea noastră trebuie să devină un *să te cauţi pe tine însuţi* [1, p. 16]. Socrate, citat de același autor, considera că omul poate fi descris doar în termenii conştiinţei sale, că în natură contează atitudinea interioară a sufletului. Cel ce trăieşte în armonie cu sinele său - trăieşte în armonie și cu natura [ibid., p. 19]. Însuși E.Cassirer menționează că cunoaştem şi înţelegem natura doar dacă privirea noastră este orientată spre universul nostru intim, cunoaşterea căruia este completată apoi de cunoaşterea universului exterior [ibid., p. 20].

C.Noica vede necesitatea cunoaşterii de sine, a sinelui, din perspectiva comuniunii: omul este legat cu lumea exterioară prin sine; sinele se iveşte din nemijlocitul lumii şi exprimă comuniunea cu lucrurile din natură; sinele nu ne depăşeşte; el este orizontul în care te recunoşti în adâncuri. Sinele există în noi congenital, omul este de la început o fiinţă comunitară. De aici şi ivirea sinelui din nemijlocitul lumii şi comuniunea cu lucrurile ce se află în natură, deci şi legarea pe viaţă cu natura, între om şi natură stabilindu-se un un feed-back, de aceea omul săvârşeşte acţiuni în conformitate cu firea sa, firea reprezentând fiinţa în actul său de fiinţare, iar natura, asemenea firii, exprimând realitatea, felul de a fi și răspunzând acțiunii lui [2, p.15, 44].

L.Blaga gândește problema adaptării în raportul *poporul român-spaţiu natural de existenţă*. Românii s-au adaptat inconştient şi continuu la mediul înconjurător, care este un *spaţiu ondulat* (cu dealuri şi văi). Acest orizont spaţial al inconştientului există în identitatea noastră indiferent de peisaj, de realitatea pe care o trăim sau în care ne aflăm. Sentimentul adaptării este congenital, deoarece inconştientul nostru este legat de orizontul spaţial, deci de natură, care este o realitate psiho-spirituală, ea oferind posibilităţi de dezvoltare bio-psihică ca parte a sufletului. Natura mai este numită de filosoful român şi *matricea naşterii de sine* a omului [3, p. 123-124]. Noţiunea de spaţiu este definitorie fiinţei noastre, scrie L.Blaga. "Orizontul spaţial al inconştientului este înzestrat cu accente sufleteşti: omul este sensibil la frumuseţile naturii şi el asociază fenomenele sale <...> cu acest orizont spaţial se simte organic şi indispensabil sufletul nostru inconştient, cu acest spaţiu matrice, indefinit ondulat, înzestrat cu o structură fundamentală şi orchestrat din anumite accente sufleteşti trebuie socotit cadrul

necesar, neschimbător al spiritului nostru inconştient, care fac din el cadrul unui anumit destin. Numim acest spaţiu-matrice - spaţiu mioritic: *pe-un picior de plai, pe-o gură de rai*" [Ibid., p. 124-125].

Suntem deci mioritici nu în sensul că ne-am împăcat cu soarta (balada nici nu conține acest mesaj), ci în sensul că, asemenea baciului moldovean, trăim în armonie cu natura, potrivit cu natura – adică în armonie cu spațiul nostru existențial, spaţiul mioritic [4, p. 52; 5, 6].

Orice concept filosofic are și caracter pozitivist implicit. Acesta se deschide întâi și-ntâi în *educaţie,* fapt care-i demonstrează caracter filosofic congenital. Educația intervine între subiect și obiect cu demersuri specifice, menite să provoace conceptelor filosofice germinație praxiologică. Socrate numea acest exercițiu *maieutică* - arta de "a moși adevărul", de a dobândi adevărul prin dialog, adică împreună cu celălalt. Pozitivismul educației se manifestă și în faptul că educația ecologică, de ex., a fost conştientizată ca unul din răspunsurile cele mai importante pe care le poate da omenirea problemei protecţiei mediului. Dar fiind cauzată de activitatea economică a omului, protecția mediului rămâne a fi mai mult o problemă economică (activitatea economică în ultimă analiză este o intervenție a omului în natură) decât una a educației, și doar abordarea ei din perspectiva omului, a conștiinței sale ecologice îi atribuie valoare de obiect al educației, dar deja al unui obiect spiritualizat. Astfel educația ecologică, ca fenomen al cunoașterii, avansează de la protecția mediului la centrarea pe ființa umană, dintr-o problemă economică devenind problemă a științelor umaniste, în primul rând, a educației.

Natura este subiect în raport cu omul; omul, ca parte a naturii, este obiectul naturii. Dar omul e o parte a naturii care, datorită conștiinței, influențează natura, îi impune voința, determinând-o, pe anumite segmente, chiar la schimbări nocive sieși. Această calitate dublă a sa, de voință subordonată și de voință imperativă, îi atribuie și calitatea de subiect în raport cu natura. Problema este ca, *avansând din natură în cultură*, omul să nu devină imperativ ci participativ în raport cu natura, să devină o ființă culturală în armonie cu principiile naturii.

Expresia de vârf a stării de armonie a omului cu natura se regăsește în operele de literatură și artă: în calitate de creator sau de receptor al operelor de literatură și artă despre natură - dar nu numai, căci, ca parte organică a naturii, o exprimă prin tot ce creează/receptează - omul avansează de la starea de culegător/vânător și invadator-profitor la cea de *conștiință supremă a naturii* [J.Lovelock, 7; E.Pora, 8; D.Drăgăcescu, 9], stare de conștiință care nu-i doar una dezirabilă; o pleiadă enormă de artiști, prin operele create, începând cu autorul anonim și până în prezent, demonstrează continuu că starea de armonie cu natura și, implicit, calitatea de conștiință supremă a naturii, sunt imanente și perene ființei umane, deci avansarea până la această *stare culturală,* obținută prin educație! este dintotdeauna și un obiectiv educațional.

Individualismul feroce, care îi caracterizează pe tot mai mulți oameni, relaționarea lor tot mai multă cu economicul (=fizicul), creează și o distanța tot mai mare între omul modern și existența artistic-estetică a omenirii (metafizicul), denaturându-l în consecință și ca ființă a naturii; deci nu atât natura ca organism integru suferă de pe urma despiritualizării omului, ci omul însuși autodegenerează, sugerează G.Allport, căci doar omul încearcă să modeleze lumea și spațiul după pofta inimii sale, devenind o ființa rațională care pierde legătura cu natura din dorința de a fi posesorul naturii, afirmându-se drept un consumator al acesteia [10, p. 562].

În această perspectivă, educația ecologică obține tot mai mult calitatea de educație totală, fiind concurată doar de educația artistic-estetică, cea mai importantă în devenirea spirituală a omului, căci se produce în spirit, este spirit, produce spirit. Prin urmare, educația ecologică în actualitate se impune tot mai mult ca ocrotitoare a omului-ființă a naturii, căci, la scară cosmic-planetară, natura autogenerează, iar omul, raportat la natură, degenerează: omul modern este tot mai puțin în contact direct cu natura și tot mai săracă este relația sa cu arta și literatura.

B. Argumentul eco-estetic. *Educația ecologică* sintetizează competențe, trăsături caracteriale, aptitudini/talente și comportamente eco-estetice.

Omul este congenital predispus să înţeleagă lumea/natura ca un tot unitar, şi pe sine drept element al acestui întreg. Concepţia sistemică prescrie echilibru între conceptul de întreg (natura) şi cel de parte (omul), necesitatea de a recunoaşte şi a explora atât părţile (omul în soluţionarea problemelor de mediu prin formarea conştiinţei ecologice) cât şi întregul, astfel fiind posibilă și o temeinică cunoaştere a întregului [P.Bănărescu, V.Barbu, 11, p. 27].

J.Dewey consideră că omul trebuie înţeles în natură şi nu în afara ei [12, p. 27], iar Fenerbach, citat de A.Marga, propune reducerea a ceea ce este supranatural - la natură, prin intermediul omului, şi a ceea ce este supraomenesc - la uman, prin intermediul naturii, omul fiind cheia înţelegerii supranaturalului şi supraomenescului. Unitatea *om-natură* se autodepăşeşte continuu prin cultivarea unei fiinţe puternice, aptă pentru schimbare [13, p. 28].

La nivel de structură, constată C.Bucovală, conștiința ecologică *integrează aspectul teoretic* şi *praxiologic*, deci și formarea ei va antrena optimizarea ambelor aspecte [14, p. 3].

I.Neacşu evidenţiază drept componente ale conștiinței ecologice iniţierea empirică, ştiinţifică, tehnică și practică sau operaţională; iniţierea în gestiunea resurselor naturale şi artificiale, acestea interacţionând în procesul formării şi manifestării lor [15, p. 53], iar T.Ţârdea - *resorturile etice şi morale,* care-i prezintă poziţia justă faţă de natură. Informarea asupra calităţii vieţii, naturii, explică el, duce la cultivarea omului de a fi în situaţia de *a cunoaşte*, iar cunoaşterea la rândul ei duce la luarea unei decizii etic-morale juste. A fi moral înseamnă a avea un comportament logic, iar a avea un comportament logic înseamnă a fi integrat în natură, în Existenţa fundamentală. Etica şi morala formulează teoretic şi aplică practic logosul, iar logosul este expresia umană a legilor Universului, adică a naturii [16, p. 9-10].

O idee similară exprimă V.Torii-Caciuc, care consideră că conștiința ecologică include *judecata moral-ecologică*, definită de drept capacitatea evolutivă, puterea de a surprinde substratul moral al unor situaţii concrete de problematică a lumii contemporane, la influenţele acţiunii oamenilor asupra naturii, care se regăsesc în realitatea înconjurătoare, şi deprinderea de a lua o atitudine adecvată faţă de ele, de protejare şi ameliorare a mediului [17, p. 108-112].

Gh.Mohan şi A.Ardelean menţionează caracterul *dinamic* al integrării armonioase a omului în mediul său natural, prin cunoaşterea legilor naturii - căci însăşi natura are structură dinamică, contribuind astfel la menţinerea echilibrului ecologic [18, p. 338], deci conștiința ecologică are caracter dinamic.

Componenta estetică a educației ecologice este recunoscută ca definitorie acesteia de un mare număr de cercetători, căci implică reflectarea artistică a frumosului naturii şi receptarea acestuia în operele de literatură și artă [Cf. Vl.Pâslaru, 19] și prin care omul se manifestă în calitatea sa de conștiință supremă a naturii.

C. Argumentul pedagogic. Orice problemă umană este posibil a fi soluționată prin educație. Înțeleasă ca schimbare în pozitiv a ființei umane [19], educația este prioritară în topul activităților umane de *devenire întru ființă* [C.Noica, 20] – de creare și desăvârșire spirituală a omului.

Modelându-se pe sine însă, omul modifică şi natura, producând un dezechilibru cu aceasta. Pentru a reobține starea de echilibru și armonie cu natura, omul modern are o singură soluție: să integralizeze factorul genetic, predispoziția congenitală de a armoniza cu sistemul naturii (valoare dată), cu educația ecologică (valoare cultivată) – să treacă de la *explorarea* naturii la *valorificarea* ei ca sistem din care face parte el însuși ca sistem bio-psiho-social, deci și etic-estetic, predeterminată teocentric și realizată educațional.

Teza noastră este susținută de toate cele patru tipuri de cunoaștere:

religioasă - în conceptul creştin, viața îi este dată omului pentru a se desăvârși;

artistic-estetică - unitatea și armonia omului cu natura (de ex., figura baciului moldovean din balada *Miorița*);

științifică - de ex., conceptul de spațiu mioritic al lui L.Blaga;

empirică - prin percepție personală stabilim că în pădure și la munte aerul este mai curat decât în oraș.

Astfel concepută, finalitatea educației ecologice este *armonia afectiv-volitiv-conştientă a educatului cu natura şi cu sine însuşi,* deci *conștiința ecologică.*

Calea către această finalitate este ghidată de un sistem de obiective generale, sugerate de caracteristicile conștiinței ecologice, pe care le regăsim la mai mulți autori.

Maxima socratică *Cunoaşte-te pe tine însuți* se identifică în fond cu formarea conștiinței: a te cunoaște pe tine înseamnă a-ți forma propria cunoaștere-conștiință. Fiind definitorie ființei umane, expresia ne este dată de spiritul limbii în mai multe forme. *C.Cucoş,* de ex., afirmă despre formarea la tânăra generaţie a *spiritului ecologic* (conștiința se identifică cu spiritul) - prin formarea unor caracteristici ecocentrice ale conștiinței ecologice, prin constituirea unor *raporturi armonioase cu natura*, căci omul a avut şi are *rolul determinant în natură*; prin adoptarea *atitudinii active faţă de natură*, el şi-a format *atitudine şi faţă de propria persoană*, precum şi *simţul răspunderii* faţă de generaţiile viitoare (evid.n.-Sn.C.). Omul primitiv era integrat armonios în natură în mod firesc; nu putea să supraviețuiască altfel decât asociat comunitar, pe când omul modern, fiind aparent mai liber de natură și societate, este și mai individualist. Astăzi omul, precum o spune și cea mai frumoasă definiție metaforică a educației - *avansarea din natură în cultură*, își depășește condiția pur biologică, construind *prin locuire* [M.Heidegger, 21] un nou spațiu existențial, unul marcat de conștiință, spirit și dumnezeire. Îndumnezeirea spațiului existențial prin activitatea culturală a omului a fost remarcată încă de Heraclit [Cf. 22], apogeul căreia este conștiința artistic-estetică.

Cea mai mare parte a spațiului existențial al omului îl formează natura, care, statuează ecologistul J.Lovelock, este un *superorganism* format din toate fiinţele vii şi din lumea materială; deci şi omul ar trebui s-o înţeleagă şi s-o trateze ca superorganism din care face parte şi el însuşi [23].

Între om şi univers circulă *o informaţie*, omul prin efortul conştiinţei sale descoperă această informaţie care îl plasează în poziţia de receptor integral, se cunoaşte pe sine însuşi și societatea, se formează ca personalitate capabilă să transforme ceea *ce ştie* în *a fi*, devenind desăvârşit, realizat, integrat în natură. Pentru ca omul să conştientizeze și să-și *aproprieze* valoarea naturii, nu doar s-o exploreze, este necesară, consideră Gh.Bunescu, o nouă educaţie pentru valori, care să pună în evidenţă o axiologie ce rezidă în omul însuşi, liber şi responsabil [24, p. 230].

Or, omul se definește ca trinitate biologică-raţională-spirituală:

ca fiinţă biologică, se înscrie și se percepe în tabloul unitar general al naturii, ca entitate biologică, pentru care prezenţa conştiinţei are şi raţiunea de a fi în natură/fiinţă a naturii;

ca fiinţă intelectuală sau *raţională*, gândește realitatea subiectiv-obiectiv şi pe sine în realitate, prin urmare, își gândește și propria gândire; gândindu-şi propria gândire, poate să-şi aprecieze atitudinea şi comportamentul faţă de/în natură;

ca fiinţă spirituală, poate percepe şi crea frumosul din/în natură, căci omul este o fiinţă artistic-estetică, este singura ființă care creează și percepe frumosul, deci educației ecologice îi revine și sarcina de a-l conştientiza pe om cu privire la locul şi rolul său în natură și de formare prioritară unor comportamente eco-estetice unitare, precum:

- plăcerea estetică de a se afla în natură și conştientizarea acţiunilor sale în natură,
- perceperea estetică a frumosului naturii și responsabilitatea faţă de natură ca sferă unitară,
- înțelegerea unicității frumosului naturii și iniţiativa ecologică de menținere a acestuia,
- atitudinea estetică față de natură și prevenirea acțiunilor nocive față de ea.

BIBLIOGRAPHY

1. Cassirer Er. Eseu despre om. Introducere în filozofia culturii umane. București: Humanitas, 1994.
2. Noica C. Cuvânt despre rostirea românească. București: Humanitas, 1996.
3. Blaga L. Trilogia culturii. București: Editura pentru literatură universitară, 1969.
4. Pâslaru Vl. Principiul pozitiv al educației. Chișinău: Civitas, 2003.
5. Pâslaru Vl. Valoare şi educaţie axiologică: definiţie şi structurare. În: Rev. *Didactica Pro*, 2006, nr.1, p. 3-8.
6. Pâslaru Vl. (Im)Posibila educație. Chișinău: Litera, 2011.
7. http://www.ecolo.org/lovelock/book-covers / lovelock. Ages Gaia. en. couv.jpg
8. Pora E. Omul şi natura. Cluj-Napoca: Dacia, 1975.
9. Drăgăcescu D. Ontologia umană. București: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1987.
10. Allport G.W. Structura şi dezvoltarea personalităţii. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1991.
11. Bănărescu P., Barbu V. Probleme moderne de ecologie. București: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982.
12. Dewey J. Democraţie şi educaţie. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1972.
13. Marga A. Introducere în filosofia contemporană. Iaşi: Polirom, 2002.
14. Bucovală C. Ecoetica şi educaţia pentru mediu. Constanţa: Mare Nostrum, 2004.
15. Neacşu I. Educaţie şi acţiune. București: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986.
16. Ţârdea T. Elemente de bioetică. Chișinău: Univers Pedagogic, 2005.
17. Torii-Caciuc V. Judecata moral-ecologică la preadolescenţi şi adolescenţi. În: Direcţii de optimizare a activităţii educaţionale. Lucrările conf. internaţ. Galaţi, 2005, p. 108-112.
18. Mohan Gh., Ardelean A. Ecologie şi protecţia mediului. București: Scaiul, 1993.
19. Pâslaru Vl. Principiul pozitiv al educației. Chișinău: Civitas, 2003.
20. Noica C. Cuvânt despre rostirea românească. București: Humanitas, 1996.
21. Heidegger M. Introducere la *Ce este metafizica*? În: Repere pe drumul gândirii. București: Editura Politică, 1988.
22. Laertos Diogene. Despre vieţile şi doctrinele filosofilor. București: Editura Academiei Române, 1963.
23. Stancovici V. Filosofia integrării. București: Editura Politică, 1980.
24. Bunescu Gh. Şcoala şi valorile morale. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1998.